

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

1. Preliminarii privind tema de cercetare

Progresul științific și economic continuu ce caracterizează societatea de astăzi, dar care generează o degradare semnificativă a mediului, a făcut ca statele să fie interesate de adoptarea unui complex de norme juridice specifice, care să prevină producerea de daune de mediu, să prevadă procedura și condițiile acordării de compensații în situația nefastă a producerii lor și să conțină dispoziții referitoare la soluționarea amiabilă a diferendelor ce s-ar naște ca urmare a unei daune ecologice.

Principala motivație care a stat la baza alegerii acestei teme o reprezintă dorința imperioasă și totodată necesitatea de a contribui, poate nesemnificativ prin intermediul acestui demers științific, la reducerea efectelor negative aduse mediului.

Obiectivul acestei lucrări constă în analiza răspunderii internaționale pentru daunele de mediu, aceasta fiind în viziunea autorului un mecanism eficient de protecție la nivel internațional a mediului.

Prezenta teză este consacrată unei problematici care, indubitabil, se bucură de **actualitate** prin prisma conștientizării la scară largă a importanței protejării mediului, **necesitatea** abordării sub aspect teoretic a temei de cercetare reieșind din provocările cu care statele se confruntă în încercarea soluționării amiabile a diferendelor apărute ca urmare a unei daune ecologice.

În scopul abordării prezentei teme, am recurs cu prioritate la o analiză riguroasă a evoluției reglementarilor internaționale ce vizează domeniul dreptului internațional al mediului, dar și a rolului jurisprudenței și doctrinei în conturarea de reguli în ceea ce privește răspunderea pentru daunele aduse mediului.

Metodologia folosită în cadrul acestor teze este bazată pe o strategie mixtă de metode care combină adunarea și analizarea de date cantitative și calitative, această abordare multi-metodologică fiind necesară pentru a analiza conceptul de răspundere internațională pentru daunele de mediu și fundamentele acestuia din diferite perspective. În acest scop, o serie de materiale naționale și internaționale au fost studiate pentru a înțelege practica din acest domeniu, dar și pentru a identifica și separa principalele elemente ale temei.

În ceea ce privește **structura lucrării**, în primul capitol intitulat „Considerații generale privind răspunderea pentru daunele aduse mediului”, înainte de a trece la analiza detaliată a răspunderii internaționale pentru daunele ecologice, am considerat necesar să fac o serie de precizări de ordin terminologic, sens în care vor fi prezentate conceptul de răspundere, dar și conceptul de mediu.

Etimologic vorbind, termenul de „răspundere” derivă din latinescul „spondeo”, care în dreptul roman desemna obligația solemnă a debitorului față de creditorul său de a-și îndeplini prestația asumată. În ceea ce privește etimologia cuvântului „responsabilitate”, acesta provine din francezul „responsable”, însemnând răspunzător, termen care la rândul său provine din participiul trecut al verbului latinesc „respondere”, folosit cu sensul de a fi garant.

Cea de-a doua noțiune care stă la baza lucrării este mediul, care, într-un context obișnuit, înseamnă pur și simplu împrejurimile¹. În prezent, nu există o definiție concludentă a ceea ce înseamnă mediul în legislația internațională, având

¹ A se vedea Stuart Bell și Donalld McGillvray: Environmental Law – The Law and Policy Relating to the Protection of the Environment, 5th edition, New York, 2000, p. 3-4.

în vedere că noțiunea este definită diferit în funcție de context și instrumentul normativ în care este folosită.

Relația dintre răspundere și mediu este foarte problematică și, în general, orice tip de răspundere va avea problema că existența legăturii de cauzalitate dintre o acțiune sau inacțiune și deteriorarea mediului este dificil de dovedit². Mai mult, nu este, de asemenea, ușor să se determine pragul unei daune de mediu³.

În cadrul celui de al doilea capitol având ca titlu „Izvoarele dreptului internațional al mediului”, am pornit de la analiza izvoarelor principale, cât și a celor secundare. În cadrul izvoarelor principale au avut în vedere convențiile internaționale, cutuma internațională, principiile generale de drept. Cele mai importante izvoare secundare, subsidiare tratate în prezentul capitol sunt practica judiciară și doctrina. De asemenea, au fost analizate ca posibile surse secundare aportul organizațiilor non-guvernamentale la crearea de reguli privind daunele de mediu transfrontaliere.

De interes și noutate totodată în dreptul internațional al mediului este noțiunea de soft-law, termen ce a intrat în vocabularul internațional în anii 1970, prin aceasta înțelegându-se tot ceea ce nu este „hard-law”, adică ceea ce nu este promulgat de către un corp guvernamental autorizat cu aceasta, dar care, cu toate acestea, este destinat să afecteze sau care chiar afectează comportamentul și care în timp s-ar putea transforma în „hard-law” sau care ar putea afecta dezvoltarea „hard-law”.⁴

Trebuie specificat încă de la început că nu există un consens asupra conceptului de „soft law”. În literatura de specialitate părerile variază de la negarea

² Mark Wilde: Civil Liability for Environmental Damage – A Comparative Analysis of Law and Policy Europe and the United States, The Hague/New York 2002, p. 56 ff.

³ Mourie-Luise Larsson, The Law of Environmental Damage – Liability and Reparation, Cambridge inter alia 1999, p. 123-124.

⁴ Andrea K. Bjorklund, Assessing the effectiveness of soft-law instruments in international investment law, International Investment Law and Soft Law, Edward Elgar Publishing Limited, 2012, p. 51.

existenței conceptului, la cei care îi atestă un rol important în reglementările de drept internațional. Există, însă, și un grup de doctrinari care adoptă păreri mai nuanțate, de mijloc, de compromis.

Prin soft-law se înțelege un set de reguli care nu sunt prin ele însele obligatorii, dar care pot juca un rol important în domeniul dreptului internațional al mediului.

Aceste reguli indică direcția probabilă a viitoarelor reglementări cu caracter obligatoriu, prin stabilirea în mod informal a normelor acceptabile de comportament și prin codificarea și reflectarea regulilor de drept cutumiar.⁵

Sub denumirea de „soft-law” sunt adunate recomandări, standarde și ghiduri elaborate de către instituțiile internaționale, prevederi vagi din tratatele internaționale, rezoluții și declarații care nu sunt obligatorii, interpretări oferite prevederilor din tratate, sau standarde, indicații și coduri de conduită emise de diverse corpuri internaționale.

Au fost, de asemenea, vehiculate multe definiții ale conceptului, dar s-a scris mult și despre funcțiile pe care „soft-law” le are, multe dintre acestea fiind văzute prin prisma antagoniei cu conceptul de „hard-law”, cu atât mai mult cu cât devine din ce în ce mai dificil de apreciat dacă o normă poate intra într-o categorie sau alta.

Pentru a delimita mai bine instrumentele „soft law” de cele „hard-law”, trebuie făcută distincția între „substanța” normei, respectiv ceea ce aceasta impune sau recomandă celor cărora se adresează, și „instrumentul” normei. Trebuie precizat că deși în ceea ce privește fenomenul „soft-law”, instrumentul și substanța normei sunt, de obicei, în acord, pot exista și situații derogatorii.

⁵ A se vedea C. M. Chinkin, *The challenge of soft law: development and change in international law*, 38 și A. Boyle, *“Some reflections on the relationship of soft-law and treaties”*, 48

Capitolul intitulat sugestiv „**Semnificațiile unor principii fundamentale în dreptul comunitar și dreptul internațional al mediului**” a făcut analiza unor numeroase principii cum ar fi: principiul precauției, prevenției, poluatorul plătește, dezvoltării durabile.

În literatura de specialitate au existat numeroase încercări de definire a ceea ce semnifică *principiul precauției*. Într-o viziune acesta este „atitudinea pe care trebuie să o adopte orice persoană care ia o hotărâre cu privire la o activitate despre care se poate presupune, în mod rezonabil, că prezintă un pericol grav pentru sănătatea generațiilor actuale și viitoare sau pentru mediu. Aceste persoane, în special autoritățile publice, trebuie să dea prioritate imperativelor de sănătate și securitate asupra libertăților economice (...) și să reducă riscul la un nivel acceptabil pentru cost economic suportabil.”⁶

Principiul Precauției decurge și pare să se dezvolte împreună cu principiul Poluatorul Plătește și principiul Prevenirii.

Principiul prevenirii, cunoscut în legislația de mediu drept principiul acțiunii preventive, este alcătuit, pe de o parte, din prefigurarea unui model causal privind succesiunea evenimentelor care ar urma să se petreacă și consecințele acestora și, pe de altă parte, din o anumită conduită adoptată în vederea evitării factorilor de risc.⁷

Se poate afirma că *principiul poluatorul plătește* este un principiu economic care are în vedere alocarea costurilor poluării și a prejudiciilor aduse mediului suportate de către autoritățile publice.⁸

⁶ P. Kourilski, G Viney, Le principe de précaution, Ed. Odile Jacob, Paris, 2000, p.216.

⁷ Simona-Maya Teodoroiu, Dreptul mediului și dezvoltării durabile, Universul Juridic, București, 2009, p. 68.

⁸ P.W. Birnie, A.E Boyle, International law and the environment, Second edition, Oxford University Press Inc, 2002, p.92.

Consacrat din punct de vedere juridic, în mod specific la nivel European, principiul poluatorul plătește tinde să dobândească o recunoaștere și o consacrare universală.⁹

Deși un principiu care cunoaște reglementări diferite, dar care converg către aceeași idee de bază, principiul poluatorul plătește a fost consacrat pentru prima oară în cursul anilor '70, prin intermediul unei serii de recomandări, de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD).

Principiul dezvoltării durabile a fost recunoscut în mod oficial la Summit-ul Pământului de la Rio de Janeiro, fiind inclus în Declarația de principii privind mediul și dezvoltarea, Principiul 3, conform căruia „dreptul la dezvoltare trebuie să se realizeze în așa fel încât să îndeplinească nevoile de dezvoltare și de mediu ale generațiilor prezente și viitoare.”

Principiul dezvoltării durabile acționează în vederea asigurării unei vieți mai calitative, atât pentru generațiile actuale, cât și pentru cele ce vor succede. În implementarea sa, principiul antrenează aspirații atât pe termen lung, cât și scurt, acțiuni la nivel local, dar și global, chestiuni de mediu și economie, toate legate indisolubil.

Cu toate acestea, nu trebuie neglijat rolul societății în ansamblu, nefiind suficientă pentru supraviețuirea principiului dezvoltării durabile impunerea anumitor politici, ci trebuind ca la nivelul societății să se producă o schimbare aptă să conducă la adoptarea anumitor principii.

Acest obiectiv pare a fi dacă nu realizat, cel puțin asumat la nivelul UE, care a adoptat o Strategie de Dezvoltare Durabilă, printre ale cărei obiective declarate se remarcă, în ceea ce privește protecția mediului, schimbarea climatică și energia

⁹ Pentru doctrina, a se vedea: M. Prieur, *Droit de l'environnement*, Ed. Dalloz, Paris, 1991, p. 170-181; P. Girod, *La reparation du damage ecologique*, LGDJ, Paris, 1974, p. 84-91 și lucrările citate acolo. În ce privește proclamarea principiului în America Latină, a se vedea CIDAA, *El principio contaminador pagador*, Ed. Fraternal, Argetina, 1983.

curată, consumul și producția durabilă, sau conservarea și managementul resurselor naturale.

Dreptul la un mediu sănătos și o protecție eficientă a mediului nu ar putea fi gândite fără a fi avute în vedere atât nevoile generației prezente, cât cele ale generațiilor viitoare, ceea ce a făcut să se afirme *principiul echității* atât în cadrul aceleiași generații, cât și între generații.

Vorbim despre o viziune largă asupra echității atunci când sunt adoptate măsuri ce privesc nevoile sociale, culturale, economice și de mediu ale generațiilor viitoare (echitate inter-generații) și despre una restrânsă atunci când se urmăresc doar nevoile prezente ale tuturor indivizilor din toate țările (echitate intra-generații).

Principiul participării publicului poate fi divizat în trei părți: accesul la informație, accesul la justiție (căile de atac) și accesul la participarea publicului în procesul decizional de mediu. În literatura de specialitate se face vorbire despre existența și dezvoltarea unui „al patrulea pilon” al principiului, denumit, nediscriminare, tratament național sau tratament egal, care are în vedere felul în care principiul este aplicat cetățenilor sau felul în care afectează interesele statelor, altele decât cele implicate în procesul decizional.¹⁰

Principiul potrivit căruia membrii publicului trebuie să fie consultați și că punctele de vedere exprimate de aceștia ar trebui să fie luate în considerare în timpul dezvoltării de proiecte care sunt susceptibile de a afecta viața lor și mediul, se bucură de un sprijin substanțial în instrumentele juridice internaționale privitoare la mediu.

Importanța principiilor pentru instituția răspunderii pentru daunele aduse mediului rezultă din faptul că, de multe ori, atunci când nu există norme juridice

¹⁰ Ved P. Nanda, George (Rock) Pring, *International Environmental law and policy for the 21st century*, 2nd revised edition, Ed. Martinus Nijhoff, Leiden/Boston. 2013, p. 50.

specifice pentru a rezolva o anumită situație cu referire la mediu, se aplică principiile de drept, dat fiind caracterul lor de idei generale, călăuzitoare și diriguitoare ale domeniului.

În cadrul capitolului IV am abordat **„problema răspunderii internaționale a statelor pentru fapte ilicite în reglementarea Proiectului de articole.”**

Articolul 2 al Proiectului de articole prevede două condiții pentru a fi angajată răspunderea internațională a unui stat în urma săvârșirii unui fapt internațional ilicit.

Condițiile sunt cunoscute sub denumirea de conduită ilicită și imputabilitate și sunt reglementate astfel:

a) faptul, constând într-o acțiune sau inacțiune, este imputabil statului în conformitate cu dreptul internațional și,

b) faptul constituie o încălcare a unei obligații internaționale a statului.

Cele două condiții au fost menționate și în cazul *Fosfații din Maroc*, unde Curtea a afirmat că răspunderea statelor poate fi angajată în baza unui „fapt imputabil și descris ca fiind contrar drepturilor izvorâte din tratate ale altui stat.”¹¹

În literatura de specialitate s-a afirmat că singurul comportament imputabil statului la nivel internațional este acela al organelor sale de guvernământ sau al celor care acționează sub direcția, instigarea sau controlul acelor organe, cum este cazul agenților statului. Astfel, opinia doctrinară se îndepărtează de teoria dreptului internațional conform căreia comportamentul tuturor persoanelor, corporațiilor sau colectivităților legate de un stat prin naționalitate sau reședință, poate fi imputabil statului indiferent dacă există o conexiune cu guvernul sau nu.¹²

¹¹ Phosphates in Morocco, Judgment, 1938, P.C.I.J., Series A/B, No. 74, p. 10, at p. 28. See also S.S. „Wimbledon”, 1923, P.C.I.J., Series A, No.1, p.15, at p.30; Factory at Chorzów, Jurisdiction, Judgment No. 8, 1927, P.C.I.J., Series A, No.9, p. 21; and ibid, Merits, Judgment No. 13, 1928, P.C.I.J., Series A, No. 17, p. 29.

¹² Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, par.2, p.38.

În preambulul¹³ capitolului III al Proiectului de articole este definită noțiunea de încălcare a unei obligații internaționale, prevăzându-se că ne vom afla în fața unei încălcări ori de câte ori conduita imputabilă a unui stat ca subiect de drept internațional ajunge la un eșec al statului de a se conforma obligației internaționale care îi incumbă. Sintetizând, esența încălcării unei obligații internaționale se reduce la neconformitatea dintre conduita impusă de a anumită obligație și cea adoptată de stat.

Ideea de obligație internațională, dar și de încălcare a acesteia este reluată pe larg în comentariile aferente articolului 12, ce poartă denumirea marginală de „existența unei încălcări a unei obligații internaționale”.

Capitolul V este dedicat *răspunderii internaționale a statelor pentru fapte licite în reglementarea Proiectului și a Proiectului principiilor și a Convenției de la Lugano* unde au fost analizate condițiile a căror întrunire cumulativă este necesară pentru a putea fi antrenată răspunderea internațională: activitățile periculoase să nu fie interzise de dreptul internațional, activitățile să implice riscul cauzării unor prejudicii transfrontiere semnificative, să existe legătură de cauzalitate între prejudiciul transfrontier și activitățile neinterzise de dreptul internațional și prejudiciul să fie cauzat de consecințele fizice al activităților.

În esență, ori de câte ori este încălcată o obligație cu caracter internațional privind protecția mediului, indiferent dacă aceasta este de natură cutumiară sau convențională, sau ori de câte ori va fi încălcat un principiu general de drept al mediului, va fi angajată, în anumite condiții, răspunderea internațională a statelor.

În capitolul al VI-lea, intitulat *Reglementarea răspunderii internaționale pentru prejudiciul ecologic în legislația europeană prin prisma Directivei 2004/35/CEE*, am pornit analiza Directivei prin prezentarea articolul 1 care prevede că aceasta „are ca obiect stabilirea unui cadru de răspundere pentru

¹³ Idem, par. 1, p. 54.

daunele aduse mediului întemeiat pe principiul „poluatorul plătește”, pentru a preveni și a repara daunele aduse mediului”¹⁴, fără însă ca acesta să precizeze natura juridică a răspunderii vizate și fără a defini noțiunea. Totodată, în cadrul acestei analize am scos în evidență beneficiile aduse sistemului de mediu de Directivă, beneficii care sunt incontestabile, acestea făcând ca Directiva să fie atât de remarcabilă, în special în comparație cu sistemele de răspundere civilă tradiționale. Astfel, Directiva poate fi văzută ca un instrument ce contribuie la dezvoltarea și aplicarea principiului echității între generații.

2. Concluziile rezultate din cercetarea doctorală

În contextul socio-economic actual, este de netăgăduit necesitatea implementării unui sistem de răspundere a statelor pentru daunele aduse mediului, sistem care pentru a se bucura de eficiență trebuie să beneficieze de un grad de omogenitate cât mai ridicat.

Atragerea răspunderii statelor pentru daunele de mediu de a căror producere sunt responsabile trebuie văzută ca o sancțiune necesară având în vedere efectele dezastruoase produse la nivel global pe fondul industrializării și automatizării excesive, dar și al exploatării neraționale a resurselor naturale.

Conștientizarea faptului că toate aceste cauze ale poluării întâlnite pe teritoriul unui stat au capacitatea de a produce efecte dăunătoare și pe teritoriul unui alt stat, a generat apariția ideii în prima fază, și ulterior a teoriei răspunderii statelor pentru daunele aduse mediului.

Acesta a fost punctul de plecare al cercetării, dorindu-se a se sublinia faptul că poluarea este un fenomen de caracter transfrontalier ce vizează comunitatea

¹⁴ Articolul 1, Directiva 2004/35/CEE.

internațională în întregul ei și că singura modalitate de a preîntâmpina producerea de astfel de daune este de a institui un sistem de răspundere eficient.

Răspunderea internațională pentru daune aduse mediului nu poate fi înțeleasă în lipsa aprofundării premiselor de la care aceasta ia naștere și a principiilor de bază ce guvernează atât dreptul internațional public, cât și, în mod specific, dreptul internațional al mediului.